

Ivandes Kaijas aizlauztie spārni

Smalka un skaista viņa kā putniņš ielido pie Aspazijas un Raiņa Kastaņolā, trimdinieku dzīvē ienesdama daudz prieka un siltuma. Tik maiga un apgarota kā Raiņa mīļotā puķe lilija, kuras vārdā dzejnieks **Ivandi Kaija** tagad sauks vienmēr.

**Lūkinu ģimene –
Fēlikss un Antonija
kopā ar bērniem
Silviju, Ivaru un
Haraldu.**

Jauņajai kundzei arī egoistiski mērķi – viņa grib dzirdēt abu dzejnieku profesionālu vērtējumu par saviem literārajiem darbiem. Un vēl vajag padoma, kā dzīvot.

Viņa, savā istajā vārdā Antonija, ir aizbēgusi no mājām, atstājusi ģimeni, lai studētu, rakstītu un rastu dzīvei jaunu saturu. Viņa meklē draudzību un sapratni. Garajās pastaigās un ilgajās sarunās dzejnieki iepazīst jaunās draudzenes ģimeni, bet emocionālā Lūkina kundze saprot, ka abu dižgaru kopdzīve nav tik harmoniska, kā viņai licies. Varbūt pašas dzīve nepavisam nav tik slikta, lai no tās bēgtu?

Pienākumu sprostā

Miķeļa un Matildes Melderu–Milleru pirmais bērns, ievērojamā turībā augusi Tonija, no saviem vecākiem dabū labāko no iespējamā. Torņakalna elementārskola, tad Lomonosova ģimnāzija. Aizraušanās ar zīmēšanu, mūziku, valodām. Sešpadsmit gadu vecumā meitene uzraksta pirmo noveli *Trīs jaungada naktis*. 1895. gadā Tonija beidz ģimnāziju un dodas uz Kaukāzu. Mežonīgā daba aizgrābj un raisa kaislas ilgas pēc brīvības. To sniedz filozofijas studijas Bernē un Leipcīgā. Garu izglīto arī bibliotēkas un mākslas muzeji, čakla valodu mācīšanās.

Tomēr Tonija nespēj dzīvot bez mīlestības. Jau kopš septiņpadsmit gadu vecuma viņa pazīst Fēlikssu

Lūkinu, glītu un inteligentu jaunu cilvēku, kurš pabeidzis Tērbatas universitāti un ārsta zināšanās papildinājis ārzemēs. 1901. gada 15. novembrī abi salaulājas. Jaunā sieva pēc vīra gribas pamet studijas, cits pēc cita ar pāris gadu atstarpi piedzīst Lūkinu bērni Silvija, Haralds un Ivars.

Fēlikss ir gudrs cilvēks, labs un iecienīts ārsts, Rīgas Latviešu ārstu biedrības dibinātājs. Tonija – vienīgi Lūkina kundze, viņa bērnu māte. Tonijai nepietiek ar mierīgo mājsaimnieces dzīvi, viņa ir dziļi domājošs un kaisli jūtošs cilvēks, kas grib kaut ko darīt, lai iznīdētu pasaulē valdošo netaisnību. Pretruna starp jaunā gadsimta sniegtajām iespējām un sievietes mūžveco pienākumu mulsina. Itin kā pavisam laimīgas laulības realitāte nesaskan ar ideālu, tas sāp...

Tonija izvēlas rakstniecības ceļu, lai risinātu visu sieviešu problēmas. Pirmie raksti presē paliek bez lielas ievēribas. Fēlikss viņu nesaprot. Pēc kādas asākas vārdu pārmaiņas Tonija 1910. gadā aizbrauc uz Parīzi, lai Sorbonas universitātē turpinātu izglītošanos. Apmeklē arī žurnālistu skolu, mācās rakstīt ievadrakstus – un tas viņai tīri labi padodas. Nedaudz satrauc dzirdes traucējumi, kas parādās arvien biežāk. Toties plašās pasaules elpa viņu sajūsmīna – brīvajā laikā tiek apceļota Francija, Šveice, Itālija. Piepildās skaistais sapnis satikt Raini un Aspaziju. Trīsdesmit četrus gadu vecumā viņa jūtas dzīves pilnbriedā.

Akmens kaija

Reiz, pastaigājoties Lugāno kapos, Tonija apstājas pie akmens kaijas ar salauztiem spārnēm. "Tā gan laikam būšu es," viņa skumji nosaka.

Rainis jau pateicis, ka Tonijas pienākums ir atgriezties pie vīra, jo viņa ir stiprākā no abiem. Lai gan Aspazija pati ziedojuši savu talantu, kalpodama vīram gan kā mūza, gan kā ēstvēritāja, un Toniju labi saprot, arī viņa mudina samierināties – Fēliks taču ir jauns, var vēl mainīties.

1911. gada 21. janvārī Tonija izmisusi raksta Aspazijai: "Redziet, es nesadzirdu neviena vārda. To es negaidīju, ka tik slikti man būs ar dzirdēšanu. (..) Tagad es vismaz zinu skaidri, ka mans darba lauks ir četras istabas sienas." Sapnis par studijām universitātē ir jāaizmirst. Skaidrs ir arī tas, ka ārpus "briesmīgās, smagās, nejdzīgās mīlestības" pret vīru viņai nav citas dzīves iespējas. Toties tagad Tonijai būs mērķis – savos darbos atklāt sievietes dvēseli, izteikt visu, kas tajā krājijs un sāpējis.

1913. gadā iznākušais Ivandes Kaijas romāns *Iedzimtais grēks* satracina latviešu lasītājus, kaitina moralizētājus. Nekā sliktā gan grāmatā nav – beidzot seksualitāte tiek tēlota kā dabiska dzīves parādība, kaismīgi aizstāvēta ideja, ka laulībai jābūt uz mīlestību un brīvu gribu dibinātai vīrieša un sievietes garīgai un miesīgai kopdzīvei. Bet ko var gribēt no citiem, ja pat Tonijas gudrais vīrs (Ivande Kaija ir daktera Lūkina kundzes pseidonīms) bijis pret romāna publicēšanu – tajā esot tīrā pornogrāfija, vairāk nekās...

Skandalozajai grāmatai seko nākamā – *Sfinksas*, kurā tēlota sieviete, kas mīlestībā meklē ideālu. Autore atzīst, ka viņai nav pacietības noslīpēt tekstu līdz pilnībai – galvenais ir problēma, ideja.

Pirmais pasaules karš izjauc ierasto dzīves kārtību un uz laiku izšķir Ivandi Kaiju no vīra un vēlāk arī no dēliem. Fēliks Lūkins ir dzelzceļa Rīga–Orla ārsts. Ģimene dzīvo Goļicinā, Pēterpilī, Krimā, Mālpils *Ģērķenos*...

Jaunās valsts dienestā

Visu mūžu Tonija bijusi trausla un lolojama, bet tagad ģimenes rūpes sagulst uz viņas pleciem. Fēliks, kopā ar dēliem 1918. gada 1. oktobrī atgriezties mājās, ir smagi slims ar diloni. Pēc gada viņš tiek ārstēties Davosas sanatorijā.

Vājās dzirdes dēļ Tonija domā, ka nevar būt aktīva sabiedriskajā dzīvē, bet, pārdzīvojusi lielinieku varu, kā arī Niedras un vācu valdības laikus, Bermonta uzbrukuma dienās viņa iestājas Sieviešu palīdzības korporā. 18. oktobrī sāk darbu Ārlietu ministrijas informācijas daļā, kur labi noder jaunībā apgūtā vācu, krievu, latīņu, franču un itāliešu valodas prasme. Ivande Kaija kļūst arī par laikraksta *Latvijas Sargs* otro redaktrisi – mākslas un literatūras nodaļas vadītāju. Viņas ievadraksti spēj aizraut un sajūsmināt tautu. Pati Ivande Kaija ir sajūsmā par Kārli Ulmani. Viņš rakstniecei ir visa cēlā personificējums: vienkāršs, īsti latvisks, sirsnīgs, skaidrs, bez viltus, godīgs

un mīl Latviju tāpat kā viņa – svēti, kaislīgi, pašaizliedzīgi.

5. novembrī tiek nodrukāts Ivandes Kaijas uzsaukumu Latvijas sievietēm par Zelta fonda dibināšanu. "Riskēju cerībā, ka latvju sievietes neatteiksies no šāda niecīga pasaulīga upura, kur visa Latvijas dzīvā miesa asiņo tūkstoš brūcēm" – viņa ieraksta dienasgrāmatā un pati fondam ziedo visas ģimenes vērtības, arī laulības gredzenus.

Darba ir daudz. Ulmanis uztic Kaijai Zelta fonda vadīšanu, viņa raksta Satversmes sapulces vēlēšanu uzsaukumus, darbojas Baltijas valstu Bulduru konferences sagatavošanā, piedalās vēlēšanu sapulcēs, svētdienās izbrauc uz provinci referēt par literāriem un sabiedriskiem jautājumiem. Visu var atstāt novārtā, tikai ne savu tautu un dzimteni! *Latvijas Sargā* viņa raksta par Latvijas nacionālo un starptautisko politiku, lauku problēmām, anarhismu un valsts tiesībām, Rīgas domes vēlēšanām, vēsturi, morāli un ētiku, valodas un literatūras lietām, baznīcu, studentu un skolu dzīvi, sieviešu jautājumu un laulības likumu. Publicē arī jauno romānu *Dzintarzeme*.

Tonija sagaida Latvijā atgriežamies Raini un Aspaziju, un, lai gan darba dēļ bieži jādodas uz Rīgu, vasaru viņa pavada kopā ar abiem dzejniekiem.

Es esmu kā dzirkstele – uzpūš mazākā vēsmaņa, un es degu gaišās dusmu un īgnuma liesmās.

(1929. gada vasaru – pēdējo Raiņa mūžā – Ivande Kaija pavadīs viņu vasarnīcā Majoros. Tad pati būs jau slima un bez valodas...)

Nespēju, nespēju vairs...

Ivandes Kaijas dienasgrāmatā jau pāris gadus pirms katastrofas parādās slimības priekšvēstneši.

16.02.19.

Vis spēks aiziet fiziskā darbā, rūpēs un raizēs, cīņā ar trūkumu un draudošu nabadzību. Un te vēl nāk lielinieku dekrēti arī brīvajām profesijām maksāt ienākumu nodokļus un atdot arī – visu lieko veļu, apģērbus, gultas drēbes. (..) Arī dzīvība apņikusi līdz nāvei, bet bērni – tie vēl vienīgās saites ar dzīvi.

Ja es nevaru strādāt savu mākslas radīšanas darbu, tad man ne dzīve, ne dzīvība nekā nav vērts.

16.06.19.

Arvienu tāpat – sirds gurst nost, nervi beigti. Nespēju, nespēju vairs. No vienas veļas izmazgāšanas sāv trešo dienu visi locēķi, pirksti jēli, uzpampuši, ka ne spalvu rokā paturēt.

4.09.19.

Kaut jel reiz mani nabaģa nervi tiktu pie miera. Esmu tik briesmīgi kairīga (reisbar), ka no katra vismazākā nieka vai plīstu no dūsmām un uztraukuma.

19.09.19.

...nogurums līdz nāvei. Nervi tā pārpūlēti, ka ilgojos tikai mieru, ilgu, netraucētu mieru.

Raksta tapšanā izmantotas Ivandes Kaijas vēstules un dienasgrāmata, kā arī Aspazijas, E. Tālmanes, P. Jēģeres-Freimanis, G. Grīnumas publikācijas par I. Kaiju.

Esmu kopjama un lolojama, lai neviens dzīves skarbums man nepieskaras – tā sevi raksturo Ivande Kaija.

Viss mani aizvaino, sāpina, visa man sāpīgi žēl – it kā visas pasaules ciešanas man vajadzētu izsāpēt.

7.12.19.

Mani nervi ir saplosīti, mana dvēsele satriekta, es neesmu normāls cilvēks. Bērni to nevar saprast...

.. Galva brīžiem tīri dulla un rūc vien, ausis džinkst.

28.02.20.

Esmu tā izdilusi, ka no manis vairst palicis tikai – āda un nervi uz ģindeņa.

1.04.20.

Fiziska spēka maz, ar katru dienu dilstu, drīz pavisam izgarošu!

24.08.20.

Biju slima pēdējās dienās – influence, iesnas, bet uz gultas jau negulēju, nebij vaļas, iedzēru aspirīnu un gāju. Un tā arī pārgāja.

21.12.20.

Es pēc savas dabas esmu kopjama, lolojama, ka neviens dzīves skarbums man lai nepieskaras, tikai tad mana dvēsele var dzīvot. Bet nu man vienai viss jāvelk. Un es jūtu, ka pamazām, palēnām es esju savam galam pretī.

5.01.21.

Sāp atkal galva ļoti bieži, nekā, it nekā nevaru strādāt.

6.03. 21.

Galva sāp, nevarēju šodien iet uz bezpartejisko sapulci.

1921. gada 9. martā Ivande Kaija aiziet no ikdienas darba redakcijā, paliekot tikai par laikraksta līdzstrādnieci. 16. martā viņa sagaida mājās vīru, kas, atgriezies no Davosas sanatorijas pavisam vesels, iekšēji ir pārvērties un iegrimis garīgajos meklējumos. Šķiet, ka viss jaunais ir aiz muguras.

Taču 1921. gada 7. aprīlī Valmierā, noturot priekšlasījumu par sabiedriskiem un tikumiskiem dienas jautājumiem, Ivandi Kaiju ķer trieka. Paliek nepateikts – "Lai mīlestība pret savu tautu, dzimto zemi ir mūsu dzinējspēks."

Nepilnu četrdesmit piecu gadu vecumā rakstniecei vairst nav ne dzirdes, ne runas, ne kustības spēju. Pēc

trīs gadu cītīgas ārstēšanās viņa var neveiklā gaitā staigāt, bet dzirdi un runasspēju neatgūst. Labā roka paliek paralizēta, toties ar kreiso viņa spēj rakstīt diezgan labi un tādējādi var sazināties ar apkārtējiem. Īsie, aprautie teikumi un frāzes, kur bieži parādās vārdi "Es bēdīga", ir viss, kas atlicis no daiļrades prieka...

Fēlikss Lūkins gādīgi kopj savu kundzi. Bet daudz laika paņem ārsta darbs un sabiedriskie pienākumi – viņš 1923. gadā dibina Tuberkulozes biedrību, pabeidz iekārtot Biķernieku sanatoriju, 1930. gadā, jaunās ticības spārnots, tiek ar Nikolaju Rērihu un līdz pat nāvei ir Rēriha biedrības vadītājs. Saaukstējies ceļā uz mātes bērēm, Fēlikss Lūkins smagi saslimst un mirst 1934. gada 28. martā.

Vientulība

Pēc vīra nāves Ivande Kaija bieži vien sēž krēslā, kājas uz ķebliša nolikusi. Mute sāpīgā lokā savilkta. Tumšās drānas vēl vairāk izceļ viņas vientulību. Bieži viņa pārdomā dzīvi. No Fēliksa mantojuma palikuši tikai hipotēkas parādi un notāra nodokļi. Laimīgs ir vecais draugs, bibliogrāfs Jānis Misiņš – viņam skaista māja ar dārzu Hanzas ielā, žēl, ka visa aizņemta, viņa arī klusībā cerējusi tur dzīvot... Misiņš vienīgais palicis, kam prasīt padomu. Dēls Haralds jau palīdz, bet viņam pašam liela saime. Un grūti bērniem lūgt. Spēka nav, draudzeņu nav, draugu nav. Ivande gribētu gulēt Mellužu kapos – kāpās, lai jūras vēji un kaijas lido virs galvas. Tur būtu beidzot paliekama vieta – pēc Fēliksa nāves viņa nomaina deviņus dzīvokļus, nekur nespēdama iejusties. 1940. gada pavasarī Ivande Kaija apmetas Lāčplēša ielas 23. nama 5. dzīvoklī. Trijās istabās dr. Lūkins – nu jau Haralds – pieņem slimniekus, bet divas būs mātes nīcībā. Dēls ar ģimeni dzīvo Mežaparkā.

Avīzē *Tēviņa* 1942. gada 6. janvārī parādās īss ziņojums: "Ziemassvētku vakarā ceļā uz baznīcu, pārejot ielu, sabraukta rakstniece Ivande Kaija. Nesamaņā viņa nogādāta 1. slimnīcā, kur 2. janvārī pl.18 mirusi. Izvadišana notiks svētdien pl.13 no Meža kapu kapičās." ■

Maija Krekle